

Мамижева Жанна Магомедовна
учитель адыгейского языка и
литературы МБОУ СОШ № 11

Ныдэльфыбзэр цыф лъэпкъым ыпс.

Чыгоу тызыщыпсэурэм цыф лъэпкъ зэфэшхьафэу тетыр бэ, шхьадж еж бэ гээнэфагэ 1улъ. Щы1эпын фае цыф лъэпкъ иныдэльфыбзэ ш1омыдахэу, ш1омылап1эу, ащ хэхъоныгэ ыш1ыным, нэмык1 лъэпкъхэми ар къагуры1о, рыгуцы1эхэ, зэрагъаш1э хъуным к1эмыхъопсырэ. Ауштэу зык1ыщытыри гуры1огъуаеп.

Ныдэльфыбзэр – лъэпкъым ыпс, итыгъ. Ар к1оч1эшху, тэмабгъу, цыф лъэпкъым игъэсэк1о ин. Лъэпкъыр лъэпкъы зыш1ырэр, ар щызгъа1эрэр, хэхъоныгэ езыгъэш1ырэр, ыпэк1э лъызгъэк1уатарэр бзэр ары. Бзэр щэ1эфэ лъэпкъыр мэпсэу, мэлажэ, ау ар зык1одыжьырэм, лъэпкъыри мэк1одыжьы, нэмык1ырэ цыф лъэпкъ инымэ ахэтк1ухъажы.

Сыд фэдэ чып1э хылыгэ адыгэ лъэпкъыр ифагэми, щы1эныгэм изэжъуп1э пчъагэмэ щитэкъухъагэ хъугэми, къак1эхъухъэрэ ныбжьык1эмэ яп1ун, ягъэсэн имэхъанэ къырагэ1ыхыгэп, нахь а1этыгъ, ылапсэ зэрагъэпытэщтым ана1э тырагэтыгъ. Адыгэмэ дэгъоу къагуры1ощтыгъ ныбжьык1эхэр лъэпкъым инеущырэ мафэ зыфэдэщтымк1э, хахъоу, щытхъоу пылтыщтымк1э жъогъогъуазэу зэрэщытхэр, ар къыдалытэзэ ныбжьык1эмэ яп1уныгэ-гъэсэныгэ сыдигъок1и мэхъанэшхо ратыщтыгэ, ахэр щы1эныгэм илъэныкъо пстэуми афэухъазырыгъэнхэр пшъэрылэмэ япшъэрылтыжьэу алтытэщтыгэ.

Непэрэ мафэм ныбжьык1эхэм гъэсэныгэ-п1уныгэ тэрэз ягъэгъотыгэнымк1э анахь мэхъанэ ин зи1эмэ зэу ащыщ еджап1эр. Мыщ лъэпкъым ибаигэ, ианыхь шэн-хэбзэ дахэмэ сабыйхэр щапсыхъэх, гъэсэныгэм икууп1эхэм щыхащэх, ш1ум, дэхагэм щыфагъасэх.

Ныдэльфыбзэр ныбжьык1эхэм яп1уныгэ-гъэсэныгэк1э амалыш1оу щыт. «Чыр цынэзэ умыуфэмэ, гъумэ пфэуфэжьыщтэп», - а1о адыгэмэ. Тильэпкъ инеущырэ мафэ нэфэу, хахъо и1эу, гэхъэгэ инхэр ыш1ыхэу, ищытхъу зи1этызэ псэу тш1оигъомэ, непэ тиныбжьык1эмэ яп1ун-гъэсэныгэ тына1э инэу тедгъэтын фае. Егъаш1эм тиадыгэ лъэпкъ зыгэдахэу, зыгэлап1эу, шэн - зек1ок1э дахэу тилэхэр, ук1ытэ зэрэтхэлъыр, зэде1эжыныр, гук1эгъуныгээр, шхъэк1эфэныгээр, цыфыгээр, зэфэныгээр, шыпкъэныгээр ары. Ахэр икъу фэдизэу к1элэеджак1омэ ягъэш1эгъэнымк1э, агурыгэ1огъэнымк1э, ящы1эныгэк1э хабзэ-бзыпхъэу афэш1ыгэнымк1э ныдэльфыбзэм иамалхэр чанэу дгъэфедэнхэ фае.

Сабыим игъэсэнк1э анахь мэхъанэшхо зи1эмэ ащыщэу тлытэрэр урокыр ары. Программэм къыдилытэрэ 1офыгъохэр зэк1э зыщыдгъэцак1эхэрэр мы чып1эр ары. Урокыр нахьыпэрэ урок къызэрык1оу зэрэщытыгэм тек1эу, нахь гъэш1эгъонэу зэрэтш1ыщтым тыпылэу тисэнэхъат ренэу хахъо фэтш1ызэ 1оф тэш1э. Тильэхъанэ урокым мэхъанэ гээнэфагэ щызыубытырэмэ адиштэу техническэ амал зэфэшхьафхэм

ащыщхэр тэгъэфедэх. Мыхэмэ урокыр къагъэбаи, къагъэпсынк1э, нахь гъэш1эгъоны къаш1ы.

Жабзэм фэлэжьэрэ урок зэфэшъхьафхэр зэхэтэщэх: урок- хьак1эшхэр, зэнэкъокъухэр, къэгъэлъэгъонхэр, инценировкакхэр зыхэтхэр, джэгук1э зэфэшъхьафк1э зэтефыгъэ ш1ык1эхэр, урок- концертхэр, тхыль еджэ зэ1ук1эхэр.

Лъэпкъыбзэр нахь куоу аш1эным пае, ш1у алъэгъуным пае, урокым имызакъоу еджап1эхэм 1офыгъо зэфэшъхьафхэр щызэхэтэщэх. Хабзэ тфэхъугъэу илъэс къэс тиеджап1эхэм ныдэльфыбзэм имафэу «Убзэ зэгъаш1э, уилъэпкъ гъэдахэ», «Адыгэ шыуашэм имаф», «Сыдэу дахэ мы тихабзэр» игъэк1отыгъэу щыхэтэгъэунэфык1ы; зэ1ук1эгъухэр, зэнэкъокъу джэгук1эхэу «Губзыгъэхэр», «Гулъытэ чан зи1эхэр», пчыхъзэхахьэ зэфэшъхьафхэр щызэхэтэщэх. К1элэеджак1охэм яшъыпкъэу еджап1эхэм щык1огъэ зэнэкъокъухэм зыфагъэхъазыры, ахэлажьэх. Зэк1эми сочинениехэр атхыгъэх, усэхэм къяджагъэх, зэхалъхьагъэх, оредхэр къа1уагъэх, хырыхыхьэхэр, гущы1эжьхэр нахьыбэу зыш1эхэрэр къэнэфагъэх. Мыщ ягуапэу кыхэлажьэх сабийхэм янэ-ятэхэри. Мыщ фэдэ пчыхъзэхахьэхэр нахьыбэрэмк1э адыгэ джэгү дахэк1э тэухыжьы. Джэгүр адыгэ хабзэм тетэу, шэпхъэ гъэнэфагъэхэр къыдалъытэзэ ежь к1элэеджак1омэ зэращэ, ны- тыхэр, хьак1эу къек1уал1эхэрэри ягуапэу джэгүм хэлажьэх.

Мыхэмэ афэдэ пчыхъзэхахьэхэм, зэнэкъокъухэм лъэпкъым ыбзэ идэхагъэ, ибаигъэ, ищэрыуагъэ к1элэеджак1охэм ащызэхаш1э, ялъэпкъ культурэ ш1улъэгъоу фыры1эр нахь цагъэпытэ, хахъо щыфаш1ы. Ш1эныгъэу ык1и къулаиныгъэу цагъотырэм дык1ыгъоу п1уныгъэ-гъэсэныгъэ тэрэз я1эу, ц1ыфыгъэр, адыгагъэр яшапхъэу щы1энхэу ныбжьык1эхэр цап1ух.

Адыгабзэр дэгъоу аш1эным, ащ рылэжьэнхэм, рыпсэунхэм пае 1оф гъэнэфэгъабэу тш1эрэм дык1ыгъоу адыгэ шэн-хэбзэ дахэхэр ахэлъыхэу, ахэмэ арыгъуазэхэзэ псэунхэм тына1э инэу тетэгъэты.

Лъэпкъым ихъишъэ дэгъоу аш1эу, яныдэльфыбзэ рыгушхохэу, ягулъытэ чанэу, нэмык1 ц1ыф лъэпкъыми шъхъэк1эфэныгъэрэ лъытэныгъэрэ афаш1эу, зэгүры1охэу, зэде1эжьхэзэ зэдэпсэунхэу, гүк1эгъушхо, 1эдэб ин ахэлъэу къытк1эхъухьэрэ ныбжьык1эхэр п1үгъэнхэм тына1э тетэгъэты. Лъэпкъым ищы1эк1э-псэук1э, игупшысэ-гулъытэхэм, ихъишъэ, икультурэ ныбжьык1эхэр ак1эрымычыгъэу п1үгъэнхэр тэ непэ типшъэрыль шъхъа1эу зыфэтэлъэгъужьы, ащ тырыгъуазэхэзэ ти1офш1энхэр зэхэтэщэ.

К1элэегъаджэхэр чанэу ахэлажьэ республикэм щызэхашцэрэ мероприятиехэм: олимпиадэхэм, научнэ практическэ конференциехэм, зэнэкъокъухэм, педагогическэ фестивалъхэм, я1эпэ1эсэныгъэ ренэу хагъахъо.

Ц1ыф лъэпкъым ык1уач1эр ныдэльфыбзэм ык1уач1, ныдэльфыбзэм иамалхэр ц1ыф лъэпкъым и1ашэх. Арышъ, тиадыгабзэ дгъэш1оныр, дгъэлъэп1эныр, дгъэфедэныр, ащ идэхагъэрэ ищэрыуагъэрэ ти1эрыльхьэхэу, ык1уач1э тк1уач1э хэлъэу, ар къэтыухъумэзэ, тинеуцрэ мафэ тыхэхъаныр – джары тимурэд шъхъа1эр, 1офыгъо инэу зыфэдгъэуцужьырэр.